

Gordana Pavoković, Marko Randić, Sonja Šišić
Javna ustanova Priroda
Grivica 4, 51000 Rijeka
e-mail: gordana.pavokovic@ju-priroda.hr
marko.randic@ju-priroda.hr
sonja.sisic@ju-priroda.hr
tel. 051 352 400; fax 051 352 401

Stručni rad

Važnost zaštićenih područja za razvoj ruralnog turizma u Gorskom kotaru

Sažetak

Velik dio Primorsko-goranske županije čine ruralna područja u okruženju kojih su smještena slabo naseljena prostrana šumska i dijelom ogoljela krška područja. Gorski kotar, koji predstavlja tipično ruralno područje, izdvaja se kao najmanje naseljeni dio Županije i jedno od najrjeđe naseljenih područja Republike Hrvatske. Povoljan geografski smještaj, klima, bogatstvo prirodnog okruženja, brojne prirodne vrijednosti i atraktivnosti, očuvan okoliš, razvitak prometa i druge pogodnosti uvjetovale su razvoj pretežno ruralnih mjesta na ovome prostoru. Izvan razvojnih tokova ostala su pojedina udaljenija područja koja su i danas najnerazvijenija te na njima prevladava zaselački tip naseljenosti. U takvim područjima nužno je potaknuti procese ruralnog razvoja. Gorski kotar također je turistički zanimljivo područje sa puno prirodnih ljepota i razmjerno velikim brojem zaštićenih područja. Zdrav okoliš, bogatstvo i očuvanost prirode, brojne prirodne i kulturne vrijednosti i osobitosti trebaju biti osnova ruralnome razvitku. Zaštićena područja, kao i kulturne vrednote potencijalne su eko-turističke atrakcije. Uz razvoj infrastrukture, proizvodnja različitih roba, lokalnih proizvoda te turistička i ostale usluge pretpostavka su ruralnog razvoja. Nažalost, ruralni i eko-turizam koji najmanje štete okolišu i koji bi trebali dobiti prednost u održivom ruralnom razvoju danas su tek u začecima, a depopulacija je jedan od čimbenika usporavanja procesa oživljavanja ruralnih područja.

Ključne riječi: eko turizam, Gorski kotar, Primorsko-goranska županija, ruralni turizam, zaštićena područja

Abstract

Large parts of County Primorje and Gorski kotar are rural areas surrounded with sparsely populated forest and denuded karst areas. As typically rural area, it is prominent as the least populated part of the County and of Croatia as well.

Favourable geographical position, climate, natural richness, numerous natural values and attractions, preserved environment, traffic development and other favours made it conditions of rural development within this area. Some remote areas stayed outside of different stages of development and they are still undeveloped with hamlet type of settlements. In such areas, it is necessary to encourage rural development. Gorski kotar is also tourist interesting area with plenty of natural scenery and great number of protected areas.

Healthy environment, richness of preserved nature, numerous natural and cultural values should be basis of rural development. Protected areas, cultural values are potential eco tourist attractions. With infrastructure development, production of local products, tourist and other services are prerequisite of rural development. Unfortunately, rural and eco tourism, which presents the least damage to the environment, and should be in the forefront of rural development, today are in their early stage of development, and depopulation is one of the main inhibition factor of rural areas revitalisation.

Key words: eco-tourism, Gorski kotar, County of Primorje and Gorski kotar, rural tourism, protected areas

1. Uvod

Kao odgovor na okolišu i prirodi „neprijateljske“ oblike i pojave masovnog turizma (onečišćenja, ugrožavanje prirodnih vrijednosti, prekoračenja prihvatnih kapaciteta turističkih odredišta), došlo je krajem XX. stoljeća do pojave selektivnog turizma, kao opreke masovnom turizmu. Jedan od najznačajnijih oblika selektivnog turizma je svakako ruralni turizam, koji se uglavnom razvija u krajevima udaljenijim od urbanih središta i žarišta masovnog turizma. Upravo u takvim, „zaostalim“ i „pasivnim“ krajevima, gdje je jedan od glavnih izvora prihoda ranije bila poljoprivreda, danas su se, zbog napuštanja poljoprivrednih djelatnosti i ekonomskog osiromašenja njihovi žitelji našli u gospodarskom i demografskom procjepu. Zbog toga čitavi krajevi i krajobrazi doživljavaju snažnu transformaciju, nažalost negativnog socijalnog predznaka. Gorski kotar tipično je takvo područje.

Ruralni turizam podrazumijeva glavne aspekte „održivog turizma“, koji ne šteti okolišu i prirodi, a u pravilu uključuje i oživljavanje (u ovom slučaju pretežno tzv. „ekološke“) poljoprivredne proizvodnje te sudjelovanje turista u aktivnostima koje se provode u ruralnim područjima. Takve aktivnosti uključuju konzumaciju domaćih proizvoda, upoznavanje i sudjelovanje turista u poljoprivrednim i tradicijskim radovima, neposredan kontakt s domaćim životinjama, biljkama, prostorom, upoznavanje s lokalnim običajima, kulturom i slično.

Ponekad se za ruralni turizam koristi kao sinonim i pojam eko-turizam, ali u ovom radu koristit će se pojmovi eko-turizam i eko-turist u nešto širem smislu. Eko-turisti se zanimaju za sve aspekte prirode (a u pravilu i kulture) kraja kojeg posjećuju. Osnovna njihova vrlina bila bi da nastoje pomoći u naporima za trajno očuvanje prirode, okoliša i općenito svih vrijednosti zbog kojih dolaze u određeni kraj. Između eko-turizma (u širem smislu) i ruralnog turizma (u užem smislu, kako je definiran gore) te očuvane prirode i zaštićenih područja postoje brojne veze i međuovisnosti na koje bi trebalo skrenuti pažnju.

Eko-turizam i ruralni turizam teško se mogu razvijati bez očuvane prirode, a prirodu je moguće najučinkovitije očuvati u zaštićenim područjima. Stoga su za eko-turiste od osobitog značenja one destinacije u kojima ima zaštićenih područja. Značajno je istaknuti da se dio eko-turista koji posjećuju zaštićena područja regrutira iz redova posjetitelja domaćinstava registriranih za obavljanje djelatnosti ruralnog turizma i oni bi tamo (po definiciji) trebali nalaziti njima najprihvatljiviji smještaj. Na taj način uspostavljena je neraskidiva veza između eko-turizma, ruralnog turizma i očuvane prirode (zaštićenih područja!) (sl.1).

Slika 1: Eko-turisti traže doticaj s nenarušenom prirodom, a glavna im je vrlina da ju nastoje zaštititi i očuvati: odmor eko-turista u zaselku Leska prilikom posjete Nacionalnom parku „Risnjak“.

2. Pregled literature

Prvi „turisti“ u Gorskom kotaru bili su istraživači prirodoslovci i planinari koji su posjećivali te, tada još nepristupačne, krajeve na koncu IX. stoljeća (usp. Hirc 1898, Poljak 1986, Frković 1994, Horaček 2006). Zanimljivo je da bi oni danas potpadali pod kategoriju eko-turista. Naznake svojevrsnih

turističkih djelatnosti razvile su se u Gorskom kotaru još prije Prvog svjetskog rata (Bognar et al. 1975), ali su postepeno dobivale na značenju tek u razdobljima poslije Drugog svjetskog rata. Važniju ulogu za razvoj goranskog turizma odigralo je i proglašenje prvog zaštićenog područja u Gorskom kotaru - Nacionalnog parka „Risnjak“ 1953. godine (Horvat 1953a, Bralić 1990, Vidaković 1989, Božičević et al. 1993).

U Republici Hrvatskoj ruralni turizam počeo se razvijati tek od 1990. godine (Lukić 2000), a danas je najrazvijeniji u Istri (Lukić 2000, Ružić, 2005), gdje je najviše seljačkih gospodarstva uključeno u pružanje turističkih usluga. U Primorsko-goranskoj županiji ruralni turizam tek je u povojima. Ni jedno seljačko gospodarstvo u Gorskom kotaru nije do danas registrirano za provođenje djelatnosti ruralnog turizma (Milišić, osobno priopćenje).

U novije vrijeme, turizam u Gorskom kotaru prikazan je u studiji Glavni plan razvoja turizma Primorsko-goranske županije, dodatak I destinacija: Gorski kotar.

3. Metode

Za potrebe valorizacije zaštićenih područja za razvoj ruralnog turizma u Gorskom kotaru potrebno je utvrđivanje i dokumentiranje područja i sastavnica vrijednosti koje imaju ili mogu imati ulogu u ruralnom turizmu u zaštićenim područjima, s naglaskom na markantne („zastava vrste“ engl. *flag species*) flore i faune. U cilju ostvarenja holističkog pristupa zaštite prirode, potrebno je postojeće značajke prirodne baštine spojiti sa zaštitom kulturne baštine.

Izražena depopulacija i slaba naseljenost na svojevrsan su način doprinijeli boljoj očuvanosti ovih prostora, ali s druge strane nedostatak antropogenih utjecaja, nestanak stočarstva i poljoprivrede dovodi i do degradacije pejzaža, genetskih vrijednosti lokalnih pasmina i sorti životinja i biljaka, iščezavanja biocenoza, što je potrebno evidentirati i predložiti mjere zaštite (usp. npr. Posavi et al. 2003, Topić i Ilijanić 1984, Radović 2000).

Prihvatanjem blagodati koje mogu pružiti zaštićena područja i ostale prirodne atrakcije na njihovom području, lokalno stanovništvo se može aktivno uključiti u zaštitu i pritom ih neće doživljavati kao prepreku razvoju. Zato je cilj populariziranje zaštićenih područja na lokalnoj razini i zaštita postojećih struktura koji mogu doprinijeti ruralnom razvoju.

Procjena vrijednosti zaštićenih područja i drugih prirodnih vrijednosti i mogućnosti razvoja kroz plasman lokalnih domaćih poljoprivrednih proizvoda, tradicionalnih rukotvorina i proizvoda domaćeg obrta, razvoja lokalnih etno-muzeja i muzeja u prirodi, zadovoljenja potreba turista koji posjećuju zaštićena područja i druge prirodne vrijednosti nekog kraja, korištenja kvalitete krajolika, mirnog okruženja i zdravog okoliša za duži boravak i oporavak, razvoj seoskog turizma povezanog s posjetom zaštićenih područja i prirodnih atrakcija.

Najveći izazovi razvoja ovih značajki su stvaranje i očuvanje postojećih atrakcija, razvoj poduzetništva i marketinga, te osiguranje kvalitetnih usluga, jer oni mogu znatno utjecati na broj turista.

4. Rezultati i diskusija

4.1. Turizam u Gorskom kotaru

Glavnina sadašnjih turističkih kapaciteta Gorskoga kotara na neki je način povezana s prirodnim ljepotama i atrakcijama zaštićenih područja. Smještaj i/ili okrepa mogu se, primjerice, pronaći u motelu Nacionalnog parka „Risnjak“, Hotelu „Jezero“ u Lokvama (Značajni krajobraz Lokvarsko jezero) te u ugostiteljskim objektima „Hrvatskih šuma“ - u posebnom geomorfološkom rezervatu Zeleni vir, park-šumi Golubinjak, park-šumi Japlenški vrh i značajnom krajobrazu Kamačnik.

Potencijalne razvojne mogućnosti (ruralnog) turizma Gorskom kotaru znatne su, iako je danas, u odnosu na prirodne mogućnosti i atraktivnost prostora, turistička ponuda prilično skromna i zanemarena. S druge strane, ovo područje možemo ubrojiti među prirodno najatraktivnije regije kontinentalne Hrvatske. Planinski krajevi pružaju mogućnosti povezivanja sredozemnog i gorskog turizama. Veliki kontrasti prirode, biljnog i životinjskog svijeta, klime, geologije, hidrologije... povećavaju atraktivnost područja, što je osobito izraženo u planinama koje graniče s priobaljem. Vizure na more i otoke s vrhova Obruča, Snježnika ili Risnjaka na svakog posjetitelja bez sumnje

ostavljaju duboke i neizbrisive utiske. To su i rijetka mjesta gdje ujedno možemo šetati ili planinariti predjelima u kojima raste runolist i drugo planinsko bilje te gdje žive divokoze, na samo desetak kilometara udaljenosti od mora i morske obale.

Osmišljavanje unapređivanja ruralnog turizma u zaštićenim dijelovima prirode Gorskog kotara u vidu spajanja gorskog i morskog turizma vezano je uz prometnice. Činjenica je da su područja u kojima je moguć razvoj ruralnog turizma disperzirana u odnosu na zaštićene i druge atraktivne prirodne vrijednosti. Turisti više vole posjećivati područja u kojima na maloj udaljenosti mogu doživjeti raznolika iskustva i posjetiti više atrakcija, a ako su one međusobno udaljene, žele po kvalitetnim prometnicama stići do njih. Trenutačno stanje prometnica u Gorskom kotaru ne zadovoljava tu potrebu, no prilikom njihove eventualne rekonstrukcije, treba paziti na divlje životinje, osigurati im dovoljni broj prijelaza.

4.2. Problem depopulacije

Gorski kotar, kao tipično ruralno područje, izdvaja se kao najnenaseljeniji dio Primorsko-goranske županije i jedno od najrjeđe naseljenih područja Republike Hrvatske. Također, u tom području struktura stanovništva izrazito je nepovoljna, jer je u brojnim selima i zaselcima ostalo uglavnom starije stanovništvo, pa su čitavi predjeli u procesu socijalnog i ekonomskog odumiranja.

Problem depopulacije među najznačajnijim je čimbenicima koji mogu utjecati na potencijalni budući razvitak ruralnog turizma i uopće turizma u Gorskom kotaru. To je i osnovni razlog zbog kojeg bi oblici turizma prijateljski prirodi (eko i ruralni turizam) mogli biti zakočeni na dulje razdoblje.

S druge strane, brojna sela i zaselci, od kojih su mnoga zapuštena ili napola zapuštena s uglavnom starijim stanovništvom, vape za obnovom i pokretanjem stanovitih aktivnosti. Stoga se ruralni turizam nameće kao vrlo prihvatljiva i obećavajuća opcija. Od zaštićenih područja i područja koja su planirana za zaštitu prostornim planovima najviše uvjeta za razvitak ruralnog turizma ima dolina rijeke Kupe, premda bi i neki drugi za zaštitu predviđeni predjeli mogli biti turistički vrlo atraktivni (npr. rubna područja predviđenog Parka prirode „Bjelolasica“).

4.3. Unapređivanje tradicionalnih ruralnih aktivnosti radi očuvanja prirodnih vrijednosti.

Zbog depopulacije, ekonomskog i socijalnog preslojavanja na velikim površinama Gorskog kotara gube se naslijeđene karakteristike ruralnog pejzaža, nestaju bujne livade košaniče, pašnjaci i ostali tipovi travnjaka zarastaju šumom i šikarom; iščezavaju genetske vrijednosti i raznolikost lokalnih autohtonih pasmina i sorti životinja i biljaka; iščezavaju i cijele biocenoze (životne zajednice) s brojnim biološkim vrstama (Radović 2000, Posavi et al. 2003). Gube se i drugi tradicijski elementi života, kao što su tradicijski obrti i rad u drvu.

Zaštićena područja mogla bi i trebala bi biti središta očuvanja navedenih tradicionalnih ruralnih aktivnosti. Tako, primjerice, u zaštićenim područjima moglo bi se, osim tradicionalne poljoprivrede, favorizirati korištenje tradicionalne šindre i drugih tradicionalnih obrta, kao što se to već sada pokušava provoditi u Nacionalnom parku „Risnjak“.

4.4. Prirodna baština, ruralni i eko-turizam

Gorski kotar je jedno od rijetkih europskih područja na kojem obitavaju krupni sisavci i ptice (medvjed, ris, vuk, vidra, tetrijeb gluhan koji traži potpuni mir u šumi, vrlo je ugrožen, u Gorskom kotaru gotovo pred izumiranjem) što može značajno obogatiti ekoturističku ponudu u vidu promatranja i fotografiranja tih životinja u divljini i na hranilištima za divlje životinje. Hranilišta, osim što služe kao dodatni izvor hrane divljoj populaciji životinja, mogu se urediti za promatranje ponašanja životinja bez njihova uznemiravanja, uz edukaciju od strane školovanih vodiča. Osim klasičnog promatranja ptica u šumama i na livadama, turistima bi se mogli ponuditi i promatranje medvjeda, slušanje rike jelena, praćenje tragova životinja u snijegu, učenje o praćenju tragova. Znanja o divljim životinjama, biljkama, gljivama i prirodnim pojavama spadaju u tradicionalni korpus znanja ruralnog stanovništva, koje se uglavnom nasljeđuje usmenom predajom. Iako se takvo tradicionalno znanje iz generacije u generaciju sve više gubi, trebalo bi ga oživiti i uključiti u interpretacijske napore vezane uz zaštićena područja (tradicionalna poljoprivreda, pčelarstvo, šumarstvo, rad u drvu,

ugljenarstvo - kope za ugljen, japnenice za pečenje vapna i drugi tradicionalni zanati, znanja o krajobrazu, flori i fauni, priče i predaje i sl.). Izrada eko-suvenira također bi se trebala vezivati uz tradicijska znanja i zanate.

Porast broja turista može predstavljati i opasnost za ekosustave zbog unošenja introduciranih organizama. Moderna era globalnih putovanja, prometa i transporta svakako je doprinijela toj problematici. Iako će se od ukupnog broja unesenih organizama samo 10% uspješno nastaniti u novom staništu, a od tih 10% će pak samo 10% eventualno postati invazivne, ponekad je dovoljna i jedna vrsta da inducira složene učinke na ekosustav, da katalizira ekološke lančane reakcije s nepredvidljivim posljedicama (Macdonald 2007, Towns 1997).

Također, često se javlja problem da lokalno stanovništvo želi obogatiti lokalnu ponudu na način da pokazuje ili iznajmljuje egzotične životinje (npr. upit za uvoz deva za jahanje u Primorsko-goranskoj županiji), što je ne samo u suprotnosti sa konceptom razvoja ruralnog i ekoturizma, nego i predstavlja opasnost za udomaćene vrste.

Još jedan moment koji je potrebno posebno istaknuti, a naglašava neponovljivost prirode Gorskog kotara, jest činjenica da se većina toga prostora nalazi na tipičnom krškom terenu. Dinarski krš kao fenomen značajan u svjetskim razmjerima i tipsko područje karbonatnog krša (*locus classicus*) zastupljen je u zaštićenim područjima Gorskog kotara, što ih čini još privlačnijima potencijalnim turistima.

Duboke ponikve, jame snježnice, špilje ledenice i ostali podzemni kraški prostori kao specifična staništa koja još nisu dovoljno upoznata i istražena, odlikuju se bogatim endemičnim i reliktnim živim svijetom, a predstavljaju i važna paleontološka i arheološka nalazišta.

Na području Gorskog kotara registriran je velik broj speleoloških objekata. Neki od zaštićenih spomenika prirode predstavljaju tipične krške fenomene, primjerice, špilja Lokvarka i vokliški krški izvori Kupe i Kamačnika, a neke špilje, zaštićene ili predložene za zaštitu, već sada se koriste u turističke svrhe. Pojedine špilje važna su staništa i zimovališta sve ugroženijih vrsta šišmiša, koji mogu biti zanimljiv objekt za promatranje eko-turistima.

Zbog pretežno krškog značaja županije, pažnju u smislu zaštite, posebno zaslužuju geomorfološki i hidrogološki vrijedni dijelovi prirode, s podzemnim prostorima i vodnom mrežom, kao i prirodni i kultivirani krajolici krša, koji su uz bogatstvo i specifičnost živog svijeta od golemog znanstvenog i kulturnog značenja. Na kršu se znakovito preklapa potreba zaštite prirode sa zaštitom resursa pitke vode i najvrednijih plodnih poljoprivrednih tla, bez čega je nemoguće zamisliti daljnji život i razvitak ovog područja, a osobito eko i ruralnog turizma.

Hidrološki resursi Gorskog kotara su od strateške važnosti. Kvalitetna izvorska voda (mali gorski izvori) i sama može biti svojevrsna turistička atrakcija, ali ona se mora zaštititi od slučajnog ili namjernog uništavanja. Pri tome treba istaknuti najveći problem naseljenog dijela Gorskog kotara - fekalno onečišćenje izvora zbog nepostojanja sustavnog vodovoda i neprimjerene odvodnje otpadne vode (neispravne septičke jame otvorenog dna koje omogućuju otjecanje u podzemne vodene tokove). Zaštićeni izvori Kupe i Kamačnika prvorazredni su hidrološki i pejzažni fenomeni koji zbog ljepote i divljine ostavljaju dojam koji se dugo pamti.

Bujne šume najvažnija su prirodna značajka ovoga prostora. U krajobrazima Gorskog kotara u kojima dominira prirodna šumska vegetacija kontrastima se ističu bjelogorične i crnogorične šume. Miješane šume bukve i jele (*Abieti-Fagetum*) imaju najveće prostorno i gospodarsko značenje. Čiste crnogorične šume zauzimaju nešto manje površine i pretežno su vezane na kiselu podlogu ili na osobite uvjete staništa, primjerice mrazišta – smreka (*Picea abies*) ili rastrgane kamenite karbonatne padine - jela (*Abies alba*) na kamenim blokovima (Horvat 1953 a, 1953 b, 1962).

Zbog raznolikosti, šume Gorskoga kotara posebno su privlačne eko-turistima. Strogi prirodni rezervati i šumski rezervati mjesta su gdje još možemo doživjeti dah iskonskih šuma i nenarušen prirodni sklad šumskih zajednica (Randić, 2006). Kad prolazimo skrovitim, jedva primjetljivim stazama divljači netaknutih šuma obuzima nas osjećaj veličanstvenosti prirode. Tu nema probijenih šumskih prometnica i vlaka i ne čuje se zvuk motorne pile, na tlu leži mnogo srušenog drveća koje trune i polako se pretvara u humus... Životinje, biljke i gljive žive svaki svoj prvobitni životni ciklus, a eventualne povremene prirodne nepogode ili možda čak katastrofe na svoj način brinu o obnovi šume. Sve to duboko se doima posjetitelja i on uvijek iznova poželi doći u takva područja.

U strogim i posebnim prirodnim rezervatima utjecaj na prirodu trebao bi biti minimalan i priroda bi trebala iza posjetitelja ostati onakva kakva je bila i ranije. U parkovima prirode i značajnim

krajobrazima može se, međutim, dopustiti primjerice sakupljanje ljekovitog bilja i gljiva, ali ne u komercijalne svrhe, već samo u ograničenim (manjim) količinama za osobne potrebe posjetitelja - onoliko koliko se praćenjem stanja (monitoring) može pokazati da je održivo. Ovdje se i lov i ribolov mogu uklopiti u turističku ponudu.

Šumu i šumski okoliš u koncepciji ruralnog razvitka treba vrednovati kao bitni sadržaj za razvoj sportskog i rekreativnog te eko-turizma.

4.5. Zaštićena područja Gorskog kotara i prikladnost za turizam

Eko-turisti, koji čine glavninu posjetitelja u odredištima ruralnog turizma, ujedno su i najprihvatljivija skupina posjetitelja svih kategorija zaštićenih područja. Oni putuju u relativno nedirnuta prirodna područja kako bi proučavali ili jednostavno se divili nekoj prirodnoj specifičnosti (biljci, životinji, krajobrazu) ili kulturnoj baštini. Znanstveni, estetski ili filozofski pristup omogućuju zaštitarski odnos prema prirodnim i kulturnim znamenitostima, kao i korektan i neizrabljivački odnos prema lokalnom stanovništvu. Boravkom u obiteljskim domaćinstvima, oni stječu svijest i znanje o povezanosti stanovništva ruralnog područja s kulturnom i prirodnom baštinom.

Zaštićena područja privlače ekoturiste! Broj ekoturista u svijetu sve više raste i zaštićena bi područja trebala iskoristiti svoj potencijal očuvane prirode, što je moguće postići uz mala ulaganja (pretvaranje postojećih šumskih staza i vlaka u staze i šetnice, označavanje prirodnih i kulturnih značajki poučnim pločama) i već postojeće resurse (ponuda izvornih gastronomskih specijaliteta).

Do danas je na području Gorskog kotara, prema odredbama Zakona o zaštiti prirode (Narodne novine 70/05), zaštićeno desetak osobito vrijednih prirodnih područja i spomenika prirode, ukupne površine 8.257 ha, a veći broj vrijednih prirodnih predjela predviđen je za zaštitu i ubilježen u prostorne planove (tablica 1.).

ZAŠTIĆENO PODRUČJE	GODINA	POVRŠINA (ha)
NP RISNJAK	1953	3200
JAPLENSKI VRH	1953	171
ŠPILJA LOKVARKA	1961	0
GOLUBINJAK	1961	51
VRAŽJI PROLAZ-ZELENI VIR	1962	200
IZVOR KUPE	1963	0
DEBELA LIPA-VELIKA REBAR	1964	179
TISA-MEĐEDI	1965	0
SEVERIN NA KUPI-PERIVOJ	1966	7
BIJELE I SAMARKE STIJENE	1985	1175
NP RISNJAK (PROŠIRENJE)	1997	3200
KAMAČNIK	2002	74
		8257

Tablica 1. Zaštićena područja i prirodne vrijednosti u Gorskom kotaru

4.6. NATURA 2000

NATURA 2000 je ekološka mreža Europske unije koja obuhvaća područja važna za očuvanje ugroženih vrsta biljaka i životinja i stanišnih tipova, s osnovnim ciljem zaštite bioraznolikosti za buduće naraštaje. Pristupom u EU, veliki dijelovi Gorskog kotara postati će dijelovi ekološke mreže, pa će doći do izražaja i značaj održivog turizma koji ima dobre ekonomske i socijalne izgleda bez negativnog utjecaja na prirodu, okoliš i lokalnu kulturu. Kako se turizam često bazira na okolišnim, kulturalnim i socijalnim odlikama, područje se može, ako se njime ne upravlja na održivi način, degradirati ili čak iscrpiti svoju bazu izvora prihoda, te postati ekonomski i socijalno neodrživ.

4.7. Utjecaj poljoprivrede i stočarstva na bioraznolikost i strukturu krajobraza Gorskog kotara

U prvi plan održivog ruralnog razvoja mogu se postaviti «ekološki» oblici poljoprivrede – organska poljoprivreda, biodinamička poljoprivreda i eko-poljoprivreda, koji najmanje štete prirodnim vrijednostima i okolišu.

Gorski je kotar od davnina pod jakim antropozoogenim utjecajima tradicijskog stočarstva, iako ne tako snažno izraženim, kao primjerice, na kvarnerskim otocima i u priobalju, gdje se slika čitavih krajobraznih cjelina izmijenila zahvaljujući upravo utjecajima tradicijskog ovčarstva (kamenite, od bure i kiše isprane i ogoljene površine otoka Krka, Cresa, Raba i Paga!).

I u Gorskom kotaru uzgajale su se, ili se još uzgajaju, tradicionalne udomaćene pasmine (sl. 2) kao što su ovca pramenka, sjevernojadranski magarac i dr. (Posavi et al. 2003), a neke su stare pasmine na ovom području u novije vrijeme i potpuno izumrle. To se nažalost već dogodilo s malim, ali vrlo izdržljivim i na oporu gorsku klimu prilagođenim govedom bušom. U prošlosti je buša prehranjivala oko 90% seoskih domaćinstava u Gorskom kotaru. Druga važna tradicijska pasmina goveda Gorskog kotara bilo je smeđe alpsko govedo – montafonac (Salopek, osobno priopćenje).

Zbog toga su se krajobrazi i biološka komponenta ekosustava razvijali i održavali u skladu sa spomenutim utjecajima, razvili su se zanimljivi međudnosi između stoke i njihovih staništa. Bioraznolikost je ujedno obogaćivana brojnim novim sastavnicama u odnosu na potencijalno stanje klimazonalne (šumske) vegetacije Gorskog kotara.

Iako je zbog usporenih procesa prirodne vegetacijske sukcesije na nekim tipovima nešumskih staništa stanje daleko povoljnije što se tiče njihova očuvanja (primjerice, na pretplaninskim rudinama i nekim tipovima pašnjaka – Snježnik, Obruč), nego na drugima (intenzivno gospodarenim livadama košanicama i travnjacima nekad brojnih šumskih „lazi“), još nije prekasno da se i jedni i drugi tipovi travnjaka, bez obzira nalaze li se u zaštićenim područjima ili izvan njih, revitaliziraju i održavaju, u čemu bi ključnu ulogu moglo odigrati upravo jačanje ruralnog turizma.

Slika 2: U doticaju s autohtonim pasminama eko-turisti imaju mogućnost mnogostruko proširiti spoznajne (ekološke, estetske, kulturne...) vidike: psi tornjaci – tradicionalni čuvari stada od vukova.

Ruralni turizam može biti značajan poticaj razvoju poljoprivrede, a vrijedi i obrnuto. Također, obje aktivnosti mogu biti važan čimbenik očuvanju tradicionalnih ruralnih vrijednosti i razvitku novih, te očuvanju ruralnog krajolika i prirodne baštine koja je u mnogim slučajevima odumiranjem tradicionalnih ruralnih aktivnosti dovedena u opasnost degradacije ili čak potpunog nestanka. Od masovnog posjećivanja zaštićenih područja lokalno stanovništvo obično nema puno koristi, a samo područje obično pati zbog velikog pritiska posjetioca.

Iz sistematiziranih vrijednosti (mogućih i prisutnih) u zaštićenim područjima će proisteći smjernice za poticanje budućeg razvoja Gorskog kotara, u čemu bi odlučujuću ulogu trebala imati Javna ustanova Priroda, koja upravlja zaštićenim područjima.

4.8. Edukacija i eko-turistički programi

Zbog važnosti edukacije i informiranja posjetioca, nužno je potrebno stavljati informacije o zaštićenim područjima, mogućnostima turizma i rekreacije u njima na WWW (Internet prezentacija zaštićenih područja). Većina posjetilaca zaštićenih područja nisu znanstvenici, nego ljudi koji žele provesti dan u prirodi i njihovo učenje mora biti temeljeno na «doživljaju», a da bi mogli ispričati «priču» moraju razumjeti dinamične prirodne procese i interakcije koji ih uzrokuju.

Kroz ekoturistički program javnost se senzibilizira za uključivanje u zaštitu prirode, te educira o vrijednosti određenog krajobraza, ali i o ugroženim vrstama, te načinima njihove zaštite. Taj program služi i kao inkubatorski program za demonstraciju i poticanje razvoja ekološki prihvatljivih oblika turizma na razini lokalne zajednice i šire.

Uloga javnih ustanova za zaštitu prirode je promicanje i zaštita prirodnih vrijednosti u koje je potrebno uključiti jedinice lokalne samouprave, turističke zajednice.

Da bi posjetioci došli u neko područje moraju znati za njega i o njemu, te što mogu vidjeti kad tamo dođu. Zato je potrebno imati karte sa naznačenim točkama interesa, udaljenostima, težini kretanja, mogućim opasnostima. Također, mora im se objasniti svrha prirodnih vrijednosti, odnos zaštićenog područja ili prirodine sa okolnim područjem.

Impresionirani i zainteresirani posjetioci mogu izraziti želju za pomoći unapređenju zaštićenog područja, pa im treba ponuditi opcije kako se mogu uključiti u provođenje zaštite.

Interpretacija prirodnih vrijednosti u zaštićenim područjima uključuje smeđu turističku signalizaciju te obavijesne (sl.3) i poučne ploče koje pomažu vizualnom i auditornom doživljaju prirode.

Slika 3: Obavijesna ploča postavljena na ulazu u Park-šumu Japlenški vrh kod Delnica.

Sportovi u zaštićenim područjima (biciklizam, skijanje, sportovi na snijegu kao skakaonica na Japlenškom vrhu, kajak, kanu, planinarenje, penjanje, kanjoning, adrenalin-parkovi) značajno mogu pridonositi ruralnom turizmu, ali i eventualno ugrožavati prirodu. Zato treba pažljivo odvagati koristi i štete i napraviti plan održivog korištenja prostora.

Iako dio posjetitelja prakticira sportske aktivnosti u prirodi, veliki dio se samo pasivno rekreira. Većina takvih posjetitelja nije svjesna značaja ljepota prirode i krajobraza, kao ni koje su mjere njihova očuvanja potrebne. Za većinu takvih ljudi postojanje letaka i brošura o zaštićenim prirodnim vrijednostima nema nekog značaja, ne zanima ih nabava ili čitanje takvih sadržaja. Jedini način komunikacije sa takvim posjetiteljima i podizanje razine njihove svijesti o potrebi očuvanja prirode je putem prigodno dizajniranih poučnih ploča postavljenih na strateška mjesta. Naravno i informiraniji posjetioци također će na njima moći pronaći informacije koje će im pojasniti nove činjenice ili osvježiti znanje.

Glavni cilj takve interpretacije nije učenje nego provociranje za znanjem. Krajnji cilj interpretacije je podizanje svijesti, osiguravanje informacija, zabave, stimulacije za edukaciju na ugodan i zanimljiv način. Posjetioce se mora potaknuti da podrže upravljanje zaštićenim područjima, da spoje doživljaj prirode sa ugodom i osjećajem vrijednosti, da ih ohrabre da otkriju svoj prirodni okoliš, da životinje koje žive u izletištu mogu biti jednako zanimljive kao i egzotične životinje kakve gledaju na televiziji.

4.9. Monitoring

Praćenje stanja u zaštićenim područjima mora obuhvatiti određivanje prihvatnog kapaciteta posjetitelja, stanje flore i faune, a njegovi rezultati se mogu koristiti u edukativne svrhe i za planiranje mjera zaštite uz korištenje GIS tehnologije.

5. Zaključci i implikacije

Iako ruralni turizam ne može odgovoriti na sve probleme u ruralnom području, on može znatno pridonijeti njegovu razvoju. Ali, turizam može biti i dvostruki mač, uz ekonomske koristi on često može uzrokovati ozbiljne probleme u ekosustavima kao i socijalne probleme. Zato se mora uspostaviti sustav vrijednosti koji će uključivati održivost korištenja prirodnih vrijednosti, pažljivo planiranje, regionalnu suradnju, pružanje kvalitetnih usluga i očuvanje prirode i okoliša.

Gorski kotar je perspektivno područje koje može znatno unaprijediti ponudu u županiji zbog velikog broja zaštićenih područja. Današnji posjetitelji sve više traže upoznavanje flore i faune u zaštićenim predjelima, te ostalih prirodnih fenomena i lijepih krajobraza. Ruralni turizam mora biti zastupljen ravnomjerno u svim sezonama.

Postojanje zaštićenih područja i prirodnih atrakcija, bogatstvo bioraznolikosti trebaju poticati lokalno gospodarstvo temeljeno na održivim načelima.

Može se predvidjeti da prirodne vrijednosti i očuvani okoliš mogu biti osnovni pokretači ruralnog razvoja i glavni čimbenici zaustavljanja negativnih trendova u ruralnim područjima.

Iz navedenog proizlazi zaključak da je očuvanje bioraznolikosti i krajobrazne raznolikosti neraskidivo povezano s očuvanjem i željenim održivim razvojem ruralnih područja.

Literatura:

- Badovinac, Z., Bralić, I., Kamenarović, M., Kevo, R., Mikulić, Z., & Piškorić, O. (1974). *Prirodne znamenitosti Hrvatske*. Školska knjiga. Zagreb.
- Božičević, S. (1981). *Prirodne znamenitosti i zaštita prirode*. U: Gorski kotar (ur. Tomac, I.). Fond knjige „Gorski kotar“. Delnice, str. 432-446.
- Božičević, S. (ed.) (1993). *Nacionalni park Risnjak*. Javno poduzeće NP Risnjak i JIVTOUR. Zagreb.
- Bralić, I. (1990). *Nacionalni parkovi Hrvatske*. Školska knjiga i Republički zavod za zaštitu prirode SR Hrvatske. Zagreb.
- Bognar, A., Pavić, R., Riđanović, J., Rogić, V., & Šegota, T. (1975). *Geografija SR Hrvatske, Knjiga 4. Gorska Hrvatska*. Školska knjiga. Zagreb.
- Frković, A. (ed.) (1994). *Zbornik radova 40 godina Nacionalnog parka "Risnjak" (1953. – 1993.)*. Javno poduzeće Uprava Nacionalnog parka "Risnjak". Crni Lug
- Hirc, D. (1898). *Gorski kotar*. Lavoslav Hartman. Zagreb. (pretisak 1993, Tiskara Rijeka).
- Horaček, S. (2006). *Strogi rezervat Bijele i Samarske stijene*. Hrvatsko planinarsko društvo "Bijele Stijene". Mrkopalj.
- Horvat, I. (1953 a). *Obrazloženje prijedloga za proglašenje Risnjaka narodnim parkom*. *Glas. biol. sekc. Hrvatskog prirod. Društva*, 4/6, 209-211.
- Horvat, I. (1953 b). *Vegetacija ponikava (Prilog biljnoj geografiji krša)*. *Geografski glasnik*, 14/15, 1-25.
- Horvat, I. (1962). *Vegetacija planina zapadne Hrvatske*, *Prir. Istraž. Jugosl. Akad.*, 30, Zagreb.
- Lukić, A. (2000). *Ruralni turizam-čimbenik integralnog razvitka ruralnog prostora Hrvatske: od mašte do stvarnosti*, *Geografski horizont*, 46/1-2, 7-29.
- Macdonald D. W., & Service, K. (eds.) (2007). *Key topics in conservation biology*. Blackwell publishing Ltd. Oxford, UK.
- Poljak, Ž. (1986). *Planine Hrvatske, planinarsko-turistički vodič*. Planinarski savez Hrvatske. Zagreb.
- Posavi, M., Ozimec, R., Ernoić, E. & Poljak, F. (2003). *Enciklopedija hrvatskih domaćih životinja*. Katarina Zrinski d.o.o., Varaždin.
- Primorsko-goranska županija & Turistička zajednica Primorsko-goranske županije (2005). *Glavni plan razvoja turizma Primorsko-goranske županije*, dodatak I destinacija: Gorski kotar.
- Radović, J. (ed.) (2000). *An overview of the state of biological and landscape diversity of Croatia with the protection strategy and action plans*. 158 pp. MEPPP, Zagreb.
- Rafajlović-Dragović, G., Ranko, S., & Uroda, G. (2005). *Kulturno-povijesna baština Primorsko-goranske županije*. Primorsko-goranska županija i Adamić. Rijeka.
- Randić, M. (2006). *Zaštićena prirodna baština Primorsko-goranske županije*. Primorsko-goranska županija. Rijeka.

Randić, M., Arko-Pijevac, M., Gržančić, Ž., Kirinčić, M., Kovačić, M., & Sušić, G. (2003). *Prirodna baština Primorsko-goranske županije (vrijednost koja nestaje)*. Primorsko-goranska županija. Županijski zavod za održivi razvoj i prostorno planiranje. Rijeka.

Ružić, P. (2005). *Ruralni turizam*. Institut za poljoprivredu i turizam Poreč.

Topić, J., & Ilijanić, Lj. (1984). *Calla palustris* L. (Araceae) in Croatia. *Acta bot. Croat.*, 48, 189-193.

Towns, D. R., Simberloff, D., & Atkinson, I.A.E. (1997). Restoration of New Zealand islands: redressing the effects of introduced species. *Pacific Conservation biology*, 3, 99-124

Vidaković, P. (1989). *Nacionalni parkovi i turizam*. Likagraf. Zagreb.